

Collo

Ik ben in Deurne geboren, als kind van een Vlaamse moeder en een Algerijnse vader, in wat toen de Europasquare heette. Nu is dat een bejaardentehuis, vroeger was dat een kraamkliniek. Toen ik acht maanden oud was, keerde ik met mijn ouders terug naar Algerije. Mijn vader was in Antwerpen verzeild geraakt door de zeevaartschool. Hij had een studentenkamertje in de Osystraat, in Antwerpen-Noord, net om de hoek waar ik nu woon. Toen waren er in Antwerpen nog cafés '*interdits aux Nord-Africains*', maar in het legendarische hippiecafé De Muze was mijn vader wel welkom. Daar heeft hij mijn moeder ontmoet. Zij woonde in Oelegem, een plattelandsdorpje op twintig kilometer van Antwerpen. Op foto's van haar uit de jaren zestig zie ik een sluikeharige hippie. Een meisje dat je niet meteen aan de zijde van een Algerijn in officierskostuum zou verwachten. Ze waren dus geen doorde-weeks koppel en hun huwelijk werd in het Vlaanderen van die tijd allesbehalve als evident beschouwd.

Mijn vader deed 'de lange omvaart' bij de Compagnie Maritime Belge. Hij voer vooral op de Perzische Golf en moest altijd via Zuid-Afrika en de Kaap de Goede Hoop naar het Midden-Oosten omdat het Suezkanaal in die tijd gesloten was. Dat waren lange reizen van zes maanden. Tijdens een daarvan schreef hij naar mijn moeder dat het zeemansbestaan niets voor hem was en dat hij liever met haar aan land een

leven uitbouwde. Met het geld dat hij als aspirant-officier op zee had gespaard, schreef hij zich in aan de Université Libre de Bruxelles om economie te studeren. Ze trouwden, mijn vader studeerde en mijn moeder werkte in de diamantsector in Antwerpen. In 1972 studeerde mijn vader af en werd ik geboren. Na zijn studies moest hij terug naar Algerije voor zijn legerdienst. We verhuisden naar Algiers, waar mijn vader aan de slag ging als lesgever op de militaire marineschool. Mijn kinderjaren heb ik doorgebracht in de kustplaats Boumerdès en in het vissershaventje Collo, de geboorteplaats van mijn vader.

Algerije is een van de grootste landen van Afrika maar er is weinig over bekend, omdat het wegens de politieke situatie nogal gesloten en geïsoleerd is. We doorkruisten het land met de auto. Imposante landschappen, mysterieuze rituelen, stoffige soeks, spelende dolfijnen, oog in oog met een wolf staan, aapjes die je boterham komen stelen. Zo veel indrukken. Ik droom nog altijd weg naar de woestijn. De liefde daarvoor heb ik te danken aan Mohammed, een verre neef die tijdens zijn studies bij ons logeerde. Hij is nu professor economie in Annaba. Hij vertelde me indrukwekkende verhalen over zijn legerdienst in de woestijn. Samen met andere rekruten moest hij daar bomen gaan planten in het kader van een ambitieus overheidsprogramma om een dam op te werpen tegen de groeiende woestijn: le Barrage Vert. Hij vertelde dat ze zo uitgeput waren van het werk dat hij niet meer wist wat ze aten en boven hun bord in slaap vielen, maar ook hoe ontroerend mooi de woestijn wel was.

In Boumerdès woonden we in een cité die typisch was voor het militaire regime van Houari Boumédiène, die president was toen ik klein was. Er woonden Algerijnen en Russen en er was eigenlijk geen contact tussen die twee gemeenschappen. De Russen mochten van de Russische overheid, die hen uitzond, geen contact hebben met de 'lokale gemeenschap'. Maar vriendschapsbanden waren onvermijdelijk. Om een babbeltje te slaan zetten ze de radio wat harder, want ze leefden continu met de angst afgeluisterd te worden. Er was een groot verschil met het beeld dat in Europa toen heerste over de Russen. Voor Europa waren alle Russen communisten en hevige tegenstanders van religie. Maar ik heb nergens zo veel religieuze feesten de revue zien passeren als bij de Russen in Algerije. Vermoedelijk omdat de afstand tot Moskou zo groot was. Voor ons was dat altijd een beetje een vreemd schouwspel.

Ik groeide op in een moslingemeenschap, hoewel ik goed beseftte dat mijn vader niet religieus was en mijn moeder van katholieke huize. Mijn familie was wel religieus, en zeker mijn grootmoeder was zeer godsdienstig. In Boumerdès ging ik naar de Koranschool. Het was geen bewuste keuze. Je ging gewoon mee met de hoop. Ik werd daar wel gezien als een buitenbeentje omdat ik rondliep met korte mouwen of een shortje. Hoewel de kledijvoorschriften toen veel liberaler waren dan nu, kreeg ik daar toch veel opmerkingen over. Het werkte mijn eigenzinnigheid alleen maar in de hand. Ik wist mij wel door mijn ouders beschermd, maar de sociale controle bleef altijd. Elke dag kwam ik de muezzin Mahmoud tegen en elke dag had hij commentaar op mijn kleren. Na een tijdje

vond ik dat normaal en stoorde het mij niet meer. Ik haalde mijn schouders op. Het enige wat ik de eerste jaren op de Koranschool leerde, was het concept van hemel en hel. Ik was daar echt van doordrongen, maar als ze elke dag zeggen dat je naar de hel gaat, denk je na verloop van tijd: dat is nu wel stilaan afgezaagd. Het heeft mij overigens nooit getraumatiseerd of gefrustreerd. De terechtwijzingen waren niet bedreigend, het was meer een ritueel. De muezzin leverde zijn commentaar, hij moest dat doen. Daarna gingen wij gewoon zwemmen.

Voor mij was die Algerijnse tijd vooral een periode van buitenleven en leven in een hechte gemeenschap. De deuren waren nooit op slot. Ze stonden zelfs allemaal gewoon open. Zelfs al waren dat in Boumerdès cités, toch werden de deuren niet gesloten. Het was niet zo dat elk gezin er apart en op zichzelf leefde, integendeel. Wij kunnen ons dat vandaag niet meer voorstellen, maar mijn moeder wist niet altijd waar ik was. Mocht dat vandaag gebeuren met mijn kinderen, ik zou gek worden. Maar daar was dat normaal. Eten deed je op het moment dat je honger had en je schoof aan waar er eten was. En dat was niet noodzakelijk thuis. Ik groeide op in een grote vrijheid en in een gemeenschap die ook heel divers was. Want naast die veeleer gesloten Russische gemeenschap, woonden er in die blokken ook Roemenen, Joegoslaviërs, Tsjechen ... Onze tandarts was een Roemeense. We waren allemaal bang van haar omdat ze nogal kordaat was. In de gezondheidszorg waren het praktisch allemaal Oost-Europeanen, Russen en Koreanen. Voor ons was dat de normaalste zaak van de we-

reld, ook dat ze een andere taal spraken. Mijn moeder had contact met hen omdat zij als Europese toegang had tot die twee werelden. Maar ik heb mij, al was ik maar half Algerijnse, als kind in Algerije nooit een buitenlander gevoeld. Thuis spraken we Frans en Arabisch, maar ik leefde buiten, met de rest van de kinderen.

We speelden met wat de straat ons bood. Ik merk dat contrast wanneer ik met leeftijdsgenoten en met mijn echtgenoot Gert praat over onze kindertijd. Ik had niet veel speelgoed, maar ik heb het nooit gemist. Wat ik daar ook geleerd heb, is dat stromend water niet vanzelfsprekend is. Je had alleen 's morgens en 's avonds water uit de kraan. 's Morgens vulde je het bad in de moderne westerse appartementen die daar waren gebouwd en met dat water kwam je de dag door. Daar moesten vooral de vrouwen voor zorgen. Ook mijn moeder. Die mama's moesten én naar de markt gaan én voor het water zorgen én voor de kinderen die overal rondliepen. Je zette de kraan open, je zorgde voor de rest van het huishouden en ging dan naar de markt. Dat werd allemaal goed getimed, maar altijd was er wel een van de appartementen waar de moeder vergeten was de kraan dicht te draaien waardoor heel het appartement onder water stond, nu eens bij Ghadisja en dan bij Georgette. Er werd wat afgezeurd over dat water en over de rantsoeneringen. Maar als kind was het de normaalste zaak om te leven met die schaarste. We wisten dat we niet op elk moment van de dag een bad konden nemen. Wij gingen naar de zee en leefden buiten in de natuur.

Er was wel een overdaad aan lekkere groenten en fruit op de markt, maar het waren allemaal plaatselijke producten. Bananen bijvoorbeeld waren zeer exclusief. Nog altijd vind ik bananen een luxe. Ik denk dat mijn kinderen dat niet altijd doorhebben. Toen ik een kind was, moesten we tot in de buurt van Algiers rijden om ze te kopen. Wanneer mijn vader vernam dat er bananen waren, gingen wij op uitstap om ze te halen. In die jaren heb ik bananen altijd groen gegeten omdat ik nooit kon wachten. Dat heb ik lang volgehouden, ook nog in België. Later in België herkende ik trouwens de verhalen van mijn grootmoeder, die veel over de oorlog vertelde en de schaarste die er toen heerste. 'Toen hadden we dat en dat niet.' Als klein meisje zei ik dan steevast: 'Ja, moemoe, wij ook niet!' Toen ik achttien jaar was en op reis in Cuba, herbeleefde ik die ervaring. Plots zag ik iedereen daar met een ijsje lopen op straat, omdat er die dag toevallig ijs was. Dat was in Algerije ook zo. In de lokale buurtwinkels kon je alleen maar die week die ene lekkernij kopen en dan was het feest. Pas op, ik wil dat niet romantiseren, maar door het kleinere aanbod had je toen niet die keuzedwang. Ik ben wel zeer dankbaar voor de vrijheid die en het keuzerecht dat ik vandaag heb, maar als kind had ik volstrekt niet het gevoel dat ik iets miste.

Politiek, godsdienst en jihad

De islam die ik heb leren kennen was de huis-, tuin- en keuken-islam, waarbij je van je tantes en je grootmoeder leerde hoe je met je lichaam moest omgaan en hoe je je moest verzorgen. Dat persoonlijke aspect was sterk verbonden met de islam. Met onder meer dat ritueel van elke week naar het openbare badhuis te trekken, de hamam. Tot de basisprincipes en -waarden van de islam behoren ook solidariteit en aandacht voor de armen. Aan bedelaars geven werd niet aangeleerd als een of andere *hadith* of gebod, maar als de kern van de waarden die de islam vooropstelt. De islam wordt vandaag vaak geassocieerd met extremisme, terwijl het evengoed een zeer pragmatische godsdienst kan zijn. Je leerde dat als kind en kreeg mee dat je de islam kon belijden rekening houdend met de context en met wat redelijk gezien mogelijk en niet mogelijk was. Wat telde, waren vooral de waarden van gemeenschap en broederschap, solidariteit en voor een stuk ook ontwikkeling en meditatie. We moesten in de Koranschool bijvoorbeeld allemaal gaan liggen en mochten niet bewegen. Er werd gezegd: 'Je moet tot rust komen.' Dat lukte natuurlijk nooit. Het was onmogelijk om zoiets van een grote groep kinderen te verwachten. We zaten met wel zestig kinderen in de moskee, in een ruimte zonder een enkel venster. Stilte en discipline werden op een harde manier afgedwongen. Ook dat associeer ik nog met de Koranschool, de leraar die daar stond met zijn tuinslang en altijd wel een willekeurig kind uitkoos dat het moest bekopen.

Het was eind jaren zeventig, begin jaren tachtig. Ik heb de opkomst van de politieke islam niet zo gemerkt. Mijn ouders wel. Die opgang van de politieke islam ging gepaard met een toenemende arabisering. Het multiculturele ideaal was er heel even geweest in Algerije. Algiers was even een ontmoetingsplaats van Oost en West, maar dat begon alweer af te kalven. Mijn ouders waren daar ongerust over. Ik hoorde hen mopperen dat je aspirines stilaan makkelijker kon krijgen in de moskee dan in de apotheek. Wat zij aanvoelden, was dat de overheid er niet meer in slaagde om een aantal basisdiensten te verzekeren. Die leemte werd opgevuld door anderen, op een populistische manier die inspeelde op het religieuze. Men begon maatschappelijk het onderscheid te maken tussen religieus en niet-religieus. En dat verschil werd steeds relevanter. Ik merkte vooral dat het lastiger werd om buiten te komen naarmate ik als meisje opgroeide. Ik kreeg meer opmerkingen en voelde mij minder veilig. Een heel ander gevoel dan toen ik als klein meisje bijna pro forma op de vingers werd getikt. Het kon ontaarden. Er hing een spanning in de lucht en dat was uiteindelijk ook de drijfveer voor mijn ouders om weg te trekken. Ze vonden dat wij niet meer veilig en goed zouden kunnen opgroeien in Algerije. En als je achteraf ziet dat mijn generatie in Algerije uiteindelijk een verloren generatie geworden is, hadden ze overschot van gelijk. Het land raakte steeds meer geblokkeerd.

De democratie – in zoverre dat je in Algerije toen van een democratie kon spreken – kwam zwaar onder druk te staan. En eigenlijk werd ze bevroren om ze niet helemaal te moeten

afschaffen. Dat hebben mijn ouders goed voorzien of aangevoeld. Als ik nu met mijn neven en nichten praat, zeggen ze dat er jaren van studies verloren zijn gegaan door de burgeroorlog. Dat is nefast voor de toekomst van een samenleving. Het ontbreken van degelijk onderwijs doordat de overheid niet meer fatsoenlijk functioneert, haal je niet zomaar terug in.

De context in Vlaanderen en vooral in onze grote steden is natuurlijk helemaal anders, maar toch is de situatie vergelijkbaar. In Antwerpen verlaat op dit moment al meer dan één op de vier jongeren de schoolbanken zonder diploma. In onze huidige samenleving en economie zijn ze vogels voor de kat. Vind vandaag nog maar eens een fatsoenlijke job zonder diploma. Internationale onderwijsexperts zijn het erover eens dat ons 'watervalstelsel' – een triest unicum in Europa – funest is. Ik kan er met mijn gezond verstand niet bij dat sommige partijen doelbewust de Vlaamse onderwijshervorming die komaf wil maken met dat stelsel willen tegenhouden. Die onderwijshervorming én een veel nauwere opvolging door de scholen, de VDAB en de steden van alle jongeren die door de mazen van het net dreigen te vallen, zijn cruciaal voor de toekomst van de volgende generaties in Vlaanderen.

In het begin van de jaren tachtig bleven we Algerije nog bezoeken, tegen het eind van dat decennium al niet meer. We zijn dus best nog lang naar Algerije blijven reizen. We hadden daar nog altijd ons huis. Maar op het dieptepunt van de burgeroorlog zijn we daarmee gestopt en pas begin 2000 zijn we met mijn vader voor de eerste keer teruggekeerd. Dat was

voor mij een echte schok. Ik kende Algerije als een land met een zekere vrijheid – ondanks al die spanningen die we hadden voelen toenemen – maar toen ik terugkeerde was het plots een oorlogsgebied met controleposten om de twee kilometer, waar de familie in angst leefde. Ik merkte achteraf, toen ik terug in België was, hoe verwend en naïef ik eigenlijk was. Ik was naar Algerije gekomen als een toerist: ‘eindelijk terug’. Ik wilde iedereen bezoeken en alles terugzien. Mijn neven wilden mij mijn zin geven en durfden niet neen te zeggen. Ze namen me overal mee naartoe. En toen, het was valavond, merkte ik de paniek in de ogen van een van mijn neven. Hij zei dat we eigenlijk echt niet meer op straat mochten wandelen, dat ze ons konden afschieten. Dat had ik volstrekt niet doorgehad. En ik liep daar met een air van ‘zo erg zal het wel niet zijn, over een halfuurtje zijn we thuis’. Door al die spanningen en al die miserie die ik gezien had, heb ik de hele terugvlucht gehuild. Mijn vader vroeg me voortdurend om te stoppen met wenen. Een vader met een wenende dochter ... De mensen zouden nog kunnen denken dat ik was uitgehuwelijkt. Ik ben daarna nooit meer teruggekeerd omdat niet veel later mijn kinderen Gloria en César zijn geboren. Ik heb het nog altijd niet gewaagd, maar mijn ouders zijn net terug van Algerije en de familie daar wil dat ik de volgende generatie kom voorstellen. Dus ik denk dat ik in 2014 terugga.

Het fenomeen van de ‘Syriëstrijders’ hebben we ook gekend in Algerije: jongens die zich afzetten tegen het systeem en eigenlijk ook tegen hun familie en die tijdens de burgeroorlog hun heil zochten in de gewapende strijd van de GIA, de Ge-

wapende Islamitische Groep. Ik ben natuurlijk beïnvloed door mijn eigen ervaring en de informatie en de inkleuring die ik van mijn eigen familie meekreeg. Je had jongens die, als ze niet de wapens hadden opgenomen, toch sowieso in de misdaad waren terechtgekomen. Het gewapende extremisme was trouwens voor een stuk ook een dekmantel voor criminaliteit; na een tijdje word je chef van een regio en controleer je bepaalde strategische locaties. Maar je had ook jongeren die zich uit een of ander ideaal engageerden in zulke gewapende groeperingen. Van hen hebben ze misbruik gemaakt. Ze dachten dat ze zichzelf als persoon zouden verrijken en de toekomst van hun gemeenschap vooruit zouden helpen door ten strijde te trekken tegen de staat of het establishment, of hoe het ook werd gepresenteerd.

Dat zie je nu ook in Syrië, hoe godsdienst gebruikt wordt als een passe-partout voor economische en politieke belangen. Die gewapende milities zijn vaak een combinatie van misdadigers en vrijheidsstrijders die zich aansluiten uit een soort idealisme, ook omdat ze soms geen andere uitweg zien. Ze worden misbruikt, een trieste zaak. We hadden van Algerije moeten leren. Wat er nu in de rest van de Maghreb gebeurt, en in Syrië, is ook daar gebeurd. Met dit verschil dat er in Algerije nog een leger en een staatsapparaat waren die op een of andere manier sterk genoeg bleven om weerstand te bieden aan de volkomen desintegratie. Ontwrichting, daar komt het uiteindelijk allemaal op neer. Een burgeroorlog haalt heel de samenleving onderuit.